

מקורות התורה

41 - מסורה ומסורנים - ב'

מכללת מברשת ירושלים

A] SEFER TAGI

1. והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר-ה' אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדולות ושדת אתם בשיד: וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבא אל הארץ אשר-ה' אלהיך נתן לך ארץ זבת חלב ודבש כאשר דבר ה' אלהי-אבותיך לך

דברים כז ב-ג

2. (ג) וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת - אמר ר"א צסס הגאון, שכתבו עליהם מניין המלות כמו הכתובות בכלכות גדולות כעין אזכרות, וטעם "צאר היטב" (פסוק ח), הכתיבה. ורבותינו אמרו (סוטה לב), צסצעים לשון. ומינו צספר תלמי, שכיחה כל התורה כתובה כהן מ'צראשית' עד ליעני כל ישראל' בתלמי וזיוניה, ומשם נעתקו התלמיין בכל התורה. ויתכן שהיו האצנים גדולות מאד, או שהיה ממעשה הנסים

רמב"ן דברים כז:ג

3. ונראה דהנה הרמב"ן (דברים כז:ח) מביא בשם ספר תלמי שבימי עזרא העתיקו את כל התלמיין מהאבנים שכתב עליהן משה את התורה באר היטב ומאותן אבנים היו יודעים האך לכתוב את התלמיין בספרי תורות. וקשה, דאמאי היו צריכי להעתיק מהאבנים הא היו כמה ספרי תורה מימי קדם שבודאי היו להם ספרי תורה כשירים ולמה לא העתיקו מהם, ונראה דהנה בסנהדרין (כא) מבואר שעד עזרא היתה התורה כתובה בכתב ליבונאה ומעזרא ואילך היתה נבואה מה' שהתורה תיכתב אשורית, ולפי"ז אפשר שהדין מה שהאותיות צריכי תלמיין היינו דוקא כתב אשורית אבל כתב ליבונאה אין צריך תלמיין, ולפיכך בימי עזרא שהיו צריכי לכתוב אשורית לא היו יכולים להעתיק התלמיין מהספרי תורה שהיו מקודם שהיו כתובות בכתב ליבונאה ולא היה בהם תלמיין כלל, אבל מהאבנים של משה שהיו כתובים בשבעים לשון והיינו באר היטב כמבואר במדרש, נמצא שהיה כתוב שם גם אשורית ולפיכך היטב העתיקו מהם התלמיין

חיזשי הגרי"ז מנחות כט:

- What is the historic role of Sefer Tagi?
- How does this tie in with what we learnt about Ktav Ivri? What script were the sifrei torah written in?

B] REVOLUTION, COUNTER-REVOLUTION AND THE REDISCOVERY OF THE MASTER TORAH

4. ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הספר ספר התורה מצאתי בבית ה' ויתן חלקיהו את הספר אל שפן ויקראוהו

מלכים ב' כב:ח

5. ובהוציאם את הספר המובא בית ה' מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת ה' ביד משה

דברי הימים ב' לז:ד

6. (יד - טו) ובהוציאם. בעת שעסקו בזה מצא חלקיהו ספר תורת ה' ביד משה, שמצא את הספר תורה שכתבו משה בעצמו, ועז"א ספר התורה בה' הידיעה, ספר הנודע שהיה יקר מאד והסתירו אותו בימי מנשה ואמון בנו, והיו מחפשים אחריו ולא נודע מקומו

מלבי"ם דברי הימים ב' לז:ד

7. (ח) ספר התורה מצאתי - טמון תחת הכדוך שהטמינו שם כששרף אחז את התורה

רש"י מלכים ב' כב:ח

1. Although we do have the sefer today, it is understood to be unreliable since many copyist errors have crept into the text over the centuries. For a full introduction to Sefer Tagi see Torah Sheleima by Rav Menachem Kasher vol 29 chelek 2 chapters 2 and 3 pp 82-90

8. דרשו כי אחז שרף את התורה והטמינו מפניו ספר תורה אחד והטמינוהו תחת הכדצך ועכשיו מלא חלקי' ספר התורה הזה. ורחוק הוא זה שחזקוהו שצא אחריו שרצן תורה בישראל איך לא הוליו! וכמה ספרי תורה הניח חזקוהו צמותו! אלא מנשה מלך זמן רב שהרי מלך ג"ה שנה ועשה הרע צעיני ה' וצני' שנה נשתכחה התורה ועכשיו כאשר לוח יאשיבו לחפש צית ה' לכל אשר ימלא שם צדק ולהוליו הכסף המוצא צית ה' והיה חלקוהו מחפש צצית ה' וצצית קדש הקדשים וצדציר מלא ס"ת שהיה מונה צמקומו מלד הארון

רד"ק מלכים ב כב:ח

- What was discovered in the time of King Yoshiyahu? What is the machloket between Rashi and Redak?

9. משנגנו הארון נגנו עמו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן ופרחיו ושקידיו וארגזו שהשיבו פלשתים אשם לאלהי ישראל. מי גנזו? יאשיהו גנזו!

תלמוד ירושלמי מסכת שקלים פרק ו דף מט טור ג /ה"א

- Why were these items hidden by King Yoshiyahu?
- The 'Master Torah' is not listed among them. Is it logical that this would have been hidden too?

C] DESTRUCTION, EXILE AND REBIRTH IN THE SECOND TEMPLE

10. לפי שצגלות ראשונה אצדו הספרים ונטלטלו. והחכמים יודעי תורה מתו. ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מלאו מחלוקת צספרים והלכו צהם אחר הרוב לפי דעתם. וצמקום שלא השיגה דעתם על הצירור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מצחוץ ולא כתבו מצפנים וכן כתבו צדרך אחד מצפנים וצדרך אחר מצחוץ

הקדמה של הרד"ק לספר יהושע

- How does the Redak understand the effect on the Torah text of Galut Bavel and the return with Ezra?
- How were doubts as to the correct halachic text resolved?
- What indications are there in the text as to words which may have remained a safek?

11. שלשה ספרים מצאו בעזרה - ספר 'מעוני' וספר 'זעטוטי' וספר 'היא'. באחד מצאו כתוב מעון אלהי קדם ובשנים כתוב מעונה אלהי קדם (דברים לג:ז) וקיימו שנים וביטלו אחד. באחד מצאו כתוב וישלח את זעטוטי בני ישראל ובשנים כתוב וישלח את נערי בני ישראל (שמות כד:ה) וקיימו שנים וביטלו אחד. באחד מצאו כתוב תשע 'היא' ובשנים כתוב אחת עשרה 'היא' וקיימו שנים וביטלו אחד

תלמוד ירושלמי מסכת תענית פרק ד דף סח טור א /ה"ב

- How does the Yerushalmi² present the appropriate halachic method to decide on the correct text of the sefer Torah?
- When did this episode take place?
- On what halachic basis was the text fixed according to the majority?
- Would a 'halachic' sefer Torah take precedence over a 'historical' one?³

12. וזכו שמפרש צסוף מגילת ירושלמי ג' ספרים מלא עזרא ספר מעונים ספר זאטוטי ספר האחים וצטלו דצרי האחד וקיימו דצרי השנים

רש"י דברי הימים א פרק ח פסוק כט

- It appears that Rashi's girsa in the Yerushalmi may have pointed to Ezra as the finder

2. We also find parallel texts in Masechet Sofrim 6:4, Sifrei Devarim 356 and Midrash Tannaim Devarim 33:27

3. If for example an ancient Sefer Torah was discovered (perhaps even the original Sefer of Moshe Rabbeinu), and it were found that there were slight differences between that and our current Sefer, would we be obligated to change our current sefarim? See Rabbi Shnayer Leiman in *Hazon Ish on Textual Criticism and Halakhah - A Rejoinder*: Tradition 19(4), Winter 1981; available at http://www.leimanlibrary.com/texts_of_publications/32.%20Hazon%20Ish%20on%20Textual%20Criticism%20and%20Halakhah%20A%20Rejoinder.pdf

13. וי"א למה נקוד? אלא כך אמר עזרא - אם יבא אליהו ויאמר למה כתבת אותן, אומר לו כבר נקדתי עליהם. ואם יאמר לי יפה כתבת כבר אמחוק נקודותיהן מעליהן

במדבר רבה⁴ (וילנא) פרשת במדבר פרשה ג סימן יג

- Certain letters in the Torah text have dots placed over them⁵. There are a number of different approaches to this⁶, most assuming that the dots are intended to bring out an important exegetical message from the text. What approach is presented in this source?

D] THE SCROLL OF EZRA⁷

14. אין כותבין שטרי חוב במועד ואין מגייהן אות א' אפילו בספר עזרא (ס"א העזרה)

משנה מסכת מועד קטן פרק ג משנה ד

15. אפילו בספר עזרא - ספר תורה של עזרא, ואני שמעתי 'עזרה' זה, ופירושו: ספר מוגה היה בעזרה, שממנו היו מגייהם כל ספרי גולה

רש"י מועד קטן יח:

16. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: מגייה ספרים שבירושלים, היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה

כתובות קו.

17. מגייה ספרים. ספרי תורה שבירושלים שכל אחד ואחד היה עושה ספר תורה לעלמנו (רש"י במדבורא קמא)

שיטה מקובצת שם

18. מגייה ספרים - של כל אדם ואדם שאסור להשקות ספר שאינו מוגה משום [ו]אל תשכן צִהְלִיךְ עִוְלָה (וייב יא:ד). וראו בית דין שהיו מתעללין בדבר והפקירו תרומת הלשכה לכך

רש"י שם

- What do we know about the rise of sects in the 2nd Temple period that may have precipitated this enactment by Chazal?
- Why was there so much concern (to the extent that there was public funding) to make sure that the sifrei Torah owned by individuals remained authentic?
- What pressures were building in this period for changes to be surreptitiously introduced into the text?

E] THE DEAD SEA SCROLLS⁸

- Discovered 1947
- Qumran Sect broke away from the main Jewish community in Jerusalem towards the end of the 2nd temple period
- Mostly of Sadducean or Essene origin.
- Nearly one thousand text fragments and longer scrolls uncovered dating from between around 400 BCE and 300 CE.
- In Hebrew, Aramaic, Greek, and Nabataean
- Divided into three general groups: (1) 40% copies of texts from the Tanach (2) 30% of them are texts from the Second Temple Period Apocrypha eg Enoch, Jubilees, Tobit, Ben Sirah; (3) 30% sectarian manuscripts
- Of the Qumran texts which appear to have been brought in from outside the sect, a very high proportion (around 80%) match the standard Biblical (Masoretic)Text very closely.
- Digitized on-line: www.deadseascrolls.org.il/home
- In the Shrine of the Book - Israel Museum

4. This approach is also found in parallel texts in Avot d'Rebbi Natan II chap 37

5. See Bereishit 16:5, 18:9, 19:33, 33:4, 37:12, Bamidbar 3:39, 9:10, 21:30, 29:15, Devarim 29:28

6. See Rashi on a number of the verses referred to above

7. It is not clear what happened to this scroll. Some claim that it survived into mediaeval times

8. See also Shiur 33

F] THE TORAH TEXT IN THE TIMES OF CHAZAL

F1] 'Malei' and 'Chaser'

19. רבי עקיבא אומר מסורת סייג לתורה (ר' עוזידיה מצרטנורא - המסורת שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שצטורה, הם גדר וחזוק לתורה שצכת, שעל ידיהם לנו מצינים כמה מלות איך יעשו אותם. כמו 'צַכְכַּת צַכְכַּת צַכְכַּת', שנים חסרים ואחד מלא, שממנו לנו לומדים להכשיר סוכה בשלש דפנות ...)

משנה מסכת אבות פרק ג משנה יג

- What events and concerns at the time of Rabbi Akiva lead to a strong focus on מסורה and the 'Masoretic' text?
- Why is the focus on 'malei' and 'chaser' important at that stage in the development of TsbP, especially to R' Akiva?

20. לפיכך נקראו ראשונים 'סופרים' - שהיו סופרים כל האותיות שבתורה. שהיו אומרים: וא"ו (ויקרא יא:מב) דגחון - חציין של אותיות של ס"ת. (ויקרא י"ט) דרש דרש - חציין של תיבות. (ויקרא יג:לג) והתגלח - של פסוקים. בעי רב יוסף: וא"ו דגחון מהאי גיסא, או מהאי גיסא? א"ל: גיית ס"ת ואימנינהו! מי לא אמר רבה בר בר חנה: לא זז משם עד שהביאו ספר תורה ומנאו? א"ל: אֵינְהוּ בְקִיָּאֵי בְחִסְרוֹת וְיִתְרוֹת, אֲנִן לֹא בְקִיָּאֵינְן. בעי רב יוסף: והתגלח מהאי גיסא, או מהאי גיסא? א"ל אביי: פסוקי מיהא ליתו לימנוי! בפסוקי נמי לא בקיאיין

קידושין ל.

- When is Rav Yosef⁹ expressing this view on the exact spelling of 'malei' and 'chaser'¹⁰? How long after R' Akiva?
- What are the implications (for pshat, drash, halachic or otherwise¹¹) of not being certain about the spelling of malei and chaser or about the precise subdivision of the sentences in Torah.¹²

F2] Other textual variations

21. **מעבירם¹³ כתיב** - הש"ס שלנו חולק על ספרים שלנו שכתוב בהם (מעבירים) [מעבירים]. וכן מלינו צירושלמי שמשון וכו' שפט את ישראל ארבעים שנה - מלמד שהיו פלשתיים יראים ממנו כ' שנה אחר מותו כמו צחיו וצכל ספרים שלנו כתיב כ' שנה (שפטים טז)

תוספות שבת נה:

- The Gemara occasionally quotes pesukim which are not spelt exactly the same as those that appear in our Tanach¹⁴
- The Rishonim were well aware of these differences. How does this Tosafot deal with the discrepancy? Does he suggest that either text should be amended?

22. והיא קבלתנו שהכל הל"מ ולא נפל שינוי ולא טעות ולא שום בלבול ולא שכחה בספרי תורתנו הקדושה ולא בספרי הנביאים והכתובים וכל מה שנאמר ברוח הקודש זולת מה ששינו לתלמי המלך בתורה שהעתיקו לו בלשונו. אבל שאר ס"ת נשאר כאשר נתקבלו מהר סיני יפה איש מפי איש. אלא שנפל מחלוקות בין בעלי התלמוד וחכמי המסורה בהרבה מקומות כמו פילגשים - 'פילגשים' כתיב, וכן כלות משה - 'כלת' כתיב ורבים כאלה כאשר נפל מחלוקות בדין מדיני נפשות או דיני ממונות. וא"ת אנחנו לא נדע על מי נסמך, כבר נשאל הרשב"א ז"ל על זה והשיב כי כל מלא וחסר דתלי ביה דינא כגון בסוכות בסכת קרנות קרנת נסמך על בעלי התלמוד שהם דקדקו כבר הדבר יפה ואי לא נפיק מינה דינא נסמך על בעלי המסורת שמנו החסרים והיתירים ונכתבו בה ספרים. ואם יש מחלוקות בספרים נתקן הספרים אחר הרוב דכתיב אחרי רבים להטות ע"כ

שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תקצד

9. Some have sought to limit this statement only to Rav Yosef who was blind. Most commentators have however understood the statement to be a general one describing the expertise of the time. See Shu't Chatam Sofer O.C. 52 who gives this as the reason that we cannot make a beracha today on writing a Sefer Torah
10. For example if the word is spelled טופפות or טופפת or טופפת or טופפות
11. There are very serious implications arising out of this to the claims of the 'Torah Codes'. To validate the entire premise of the Codes we need to be working from an exact sefer Torah given to Moshe. It seems that to claim this could go against Chazal here. It is of course possible that the sefer Torah in use today (although by which community?) is the exact version - see below. Beware also of a circular argument when it comes to the 'Torah Codes' that often goes something like this:- (i) since we have an exactly perfect version of the sefer Torah it is therefore legitimate to learn out codes; (ii) the codes are so amazing and unlikely to be coincidental that they prove that we have a perfect version of the Torah. For an important refutation of the validity of the Torah Codes see <http://www.cross-currents.com/archives/2012/03/27/bible-codes-response-to-a-misleading-hamodia-article/>
12. The Gemara states in Kiddushin 30a there that there are 5888 verses in the Torah. There is a note in the margin of the standard Vilna Shas which says that the number of verses in our chumashim is 5845. R' Menachem Kasher (Torah Shelema, vol. 28 addenda ch. 12) quotes an explanation of this Gemara from R' Yehuda Epstein, a student of R' Chaim of Volozhin. R' Epstein pointed out that there are 43 verses from the Torah that are quoted in Psalms and Chronicles - 8 in Psalms and 35 in Chronicles. If these Torah verses that are cited in Psalms and Chronicles are added to the 5,845 verses in the Torah we arrive at the number of 5,888 that the Gemara mentions - see http://www.aishdas.org/toratemet/en_pamphlet9.html for further comment on this.
13. The Gemara is discussing whether which of Shmuel's sons were wicked and quotes the word מעבירים (missing a yud before the last mem (to prove that only Chofni was bad)
14. R. Akiva Eiger on the spot makes a list of other places where the verses quoted by Chazal are different from those in our Tanach. Some of these differences could have halachic implications - see Tosafot on Niddah 33a s.v. 'Vehanoseh'

- How does the Rashba¹⁵ deal with this issue? Under what circumstances does he favor following the Talmudic text of the verse and when the Massora?
- What other reasons could account for a slightly different version of verses quoted in the Gemara? When and how was the Gemara written? Which system of copying is more accurate - the Chumash or the Gemara¹⁶

G] THE MASORETIC TEXT

The golden age of the Masoretic text was from around 700-1000. During this period, an entire school developed, mostly centered around Tiberius, to write up the full text of the Tanach, including the newly developed vocalization symbols and also the ta'amim and other punctuation.

The result was a number of Codices, including the full Tanach text in book rather than scroll format.. The most famous are the Cairo Codex of Nevi'im (895 CE) written by R. Moshe ben Asher and the Aleppo Codex of R. Aharon ben Asher: (c. 920). The Leningrad Codex of Tanach was also produced in the 11th Century, based to a large degree on the Aleppo Codex.

A sample page from the Aleppo Codex, now on display at the Shrine of the Book in the Israel Museum, Jerusalem¹⁷

N.B. Each volume of the Daat Mikra Tanach series includes Rav Breuer's listing of all the textual variants (including trop and nikkud, but not parsha breaks) between the major manuscripts available (including Aleppo, Leningrad¹⁸, Sason, Cairo, the Venice printing, Minchat Shai and various other Mesorot and collections of Ben Naftali and Ben Asher), as well as which one he chose in writing his version of Tanach. This can be found at the end of the introduction to the book just before the text starts.

There are almost no actual textual variations between the Codices. Almost all variations relate to trop and nikkud.

15. See also the Rashba's own teshuva 1:12 which indicated that the precise wording of the pesukim is sometimes less critical than the communicated meaning

16. According to some modern commentators, the existence of alternative texts quoted in the gemara is not due to different versions of Tanach in the hands of Chazal but rather arose due to the innate orality of the Shas for its first few hundred years. Pesukim were often quoted from memory and thus may have been conflated. See Rav Yaakov Elman - *Orality and the Redaction of the Babylonian Talmud*, Oral Tradition 14/1 (1999) 52-99 p53 n.6

17. What remains of the Codex (most of the Torah sections and some Ketuvim were destroyed in 1947 in a anti-Jewish Arab riot in Aleppo) can now be viewed on line at www.aleppocodex.org, together with detailed background information

18. Note that different Tanachs use different base text eg JPS is based on the Leningrad Codex, which is slightly different to the standard Mikraot Gedolot

Who's Who?

Rashi	R' Shlomo ben Yitzchak, 11C France
Redak	R' David Kimche, 12/13C Provence
Tosafat	12/13C France/Germany
Ramban	R' Moshe ben Nachman, 13C Spain/Eretz Yisrael
Radvaz	R' David Ibn Zimra, 15/16C Spain/Eretz Yisrael/N. Africa
Shitta Mekubetzet	R' Betzalel Ashkenazi, 16C Eretz Yisrael
Malbim	R' Meir Leibush ben Yehiel Michel Weiser, 19C Poland/Romania/Lithuania
Gri'z	HaGaon R' Yitzchak Zev Soloveichik - the 'Brisker Rov', 20C Lithuania/Israel

Malbim

The Brisker Rov